

Ήθη και Έθιμα της 25ης Μαρτίου

Ημέρα εορτασμού της επανάστασης του 1821 αλλά και ημέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Οι λόγοι που «επέβαλλαν» τον κοινό εορτασμό τους είναι διάφοροι. Και βέβαια διαφορετικά είναι και τα έθιμα της ημέρας στη λαογραφική μας παράδοση.

Η θεομητορική Εορτή του Ευαγγελισμού περιλαμβάνεται στο δωδεκάορτο και είναι μία από τις πέντε μεγάλες θεομητορικές εορτές. Πότε άρχισε να εορτάζεται ο Ευαγγελισμός δεν γνωρίζουμε. Εμφανίζεται η εορτή στη Συρία, την Μ. Ασία και την Κωνσταντινούπολη πριν το 431. Το 560 ο Ιουστινιανός ο Α' πρόβαλε την 25η Μαρτίου ως την κατάλληλη ημέρα για τον εορτασμό του Ευαγγελισμού.

Η χαρμόσυνη εορτή εορτάζεται μέσα στη Μ. Τεσσαρακοστή, περίοδο πένθους, κατά την οποία απαγορεύεται η τέλεση εορτών και πανηγύρεων. Με τον 52ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου επιτράπηκε ως εξαίρεση η εορτή του Ευαγγελισμού κατά την οποία τελείται η θεία λειτουργία του Αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου και όχι η λειτουργία των προηγιασμένων. Κατά την εορτή τρώνε ψάρι και στην περίπτωση ακόμη που ο Ευαγγελισμός πέσει μέσα στην Μεγάλη Εβδομάδα (5ος Κανών Νικηφόρου του Ομολογητή).

Στην Κωνσταντινούπολη, κατά το έθιμο, την ημέρα του Ευαγγελισμού ο αυτοκράτορας με πομπή από την Αγία Σοφία πήγαινε στην εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου εν τω Φόρω και από εκεί κατέληγε στο ναό της Θεοτόκου των Χαλκοπρατείων, όπου γινόταν μεγαλοπρεπής εορτασμός.

Στην ελληνική λαογραφική παράδοση τα έθιμα που σχετίζονται με την εορτή του Ευαγγελισμού βασίζονται στην αντίληψη ότι με την εορτή αυτή αρχίζει η άνοιξη και επιστρέφουν τα χελιδόνια. Γι' αυτό τα παιδιά βγάζουν από το χέρι τους τον «Μάρτη» και τον αφήνουν στα δέντρα να τον πάρουν τα χελιδόνια.

Σε πολλά μέρη υποδέχονται την 25η Μαρτίου με τραγούδια και με κωδωνισμούς επιδιώκουν να εκδιώξουν τα ερπετά, οι νοικοκυρές δεν κάνουν δουλειές στο σπίτι ή ζυμώνουν μικρές πίτες και βάζουν σε μια από αυτές ένα νόμισμα, για να το βρει ο τυχερός, όπως στην Πρωτοχρονιά. Οι μελισσοτρόφοι πρωτοβγάζουν τις κυψέλες στην ύπαιθρο, οι κτηνοτρόφοι μετακινούν τα κοπάδια τους από τα χειμαδιά στα ορεινά μέρη, οι Σαρακατσάνοι «αρματώνουν» τα κοπάδια τους με τα κυπροκούδουνα κ.ά.»

Ως έθιμο για τον εορτασμό της 25ης Μαρτίου καθιερώθηκε και ο μπακαλιάρος με σκορδαλιά. Κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής, η Εκκλησία επέτρεπε στους πιστούς να φάνε ψάρι μόνο δύο φορές, του Ευαγγελισμού και την Κυριακή των Βαΐων.

Η ιστορία του μπακαλιάρου ξεκινάει με την εποχή των Βίκινγκς, όπου πρωτοεμφανίστηκε σαν εμπορικό προϊόν περί το 800 μ.Χ. Μάλιστα, λέγεται ότι κυνηγώντας βακαλάους, οι Βίκινγκς ανακάλυψαν κατά λάθος το «νέο κόσμο».

Πρώτοι τον πάστωσαν οι Βάσκοι, που ξεκίνησαν το εμπόριο του μπακαλιάρου από το Μεσαίωνα και τον ονόμασαν «ψάρι του βουνού», ενώ στη χώρα μας, ήρθε τον 15ο αιώνα και στο ελληνικό τραπέζι μπήκε κατά τη διάρκεια της σαρακοστιανής νηστείας.

Με εξαίρεση τα νησιά, όπου υπήρχε πάντα φρέσκο ψάρι, στην υπόλοιπη Ελλάδα ο παστός μπακαλιάρος ήταν η φθηνή και εύκολη λύση. Ιστορικά, εκείνοι που έστελναν στην Ελλάδα μεγάλες ποσότητες μπακαλιάρου ήταν οι Άγγλοι, οι οποίοι τον αντάλλασσαν με σταφίδες.

Εκτός από τις παρελάσεις και τις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται σε όλη τη χώρα, κυρίως στα ελληνικά νησιά, όπου υπάρχει εκκλησία αφιερωμένη στην Ευαγγελίστρια έχει ξεχωριστή γιορτή στις 25 Μαρτίου και συνήθως με αρτοκλασία. Την ημέρα αυτή η Εκκλησία επιτρέπει στους πιστούς να φάνε ψάρι, ανεξάρτητα αν συμπέσει με τη νηστεία του Πάσχα ή ακόμη και με τη Μεγάλη Εβδομάδα, και έτσι, ο μπακαλιάρος σκορδαλιά έχει γίνει το... εθνικό μας φαγητό. Στους Επτανήσιους δε, το τραπέζι κοσμούν το κορφιάτικο στακοφίσι ή κοφίσι μπιάνκο και η κεφαλλονίτικη αλιάδα.

Η λαμπαδηφορία στη Σκιάθο

Υπάρχουν, όμως, κάποιοι τόποι που είχαν ή και διατηρούν ως τις μέρες μας παραδόσεις ειδικά για την 25η Μαρτίου. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια αναβιώνουν τα έθιμα «εωθινό» και «λαμπαδηφορία» από τον δήμο, την τοπική ομάδα Σώματος Ελληνικού Οδηγισμού και το Πνευματικό Κέντρο των εκκλησιών της Σκιάθου. Το εωθινό σημαίνει το εορταστικό ξύπνημα του νησιού και γινόταν ανήμερα της 25ης Μαρτίου στις 5 η ώρα το πρωί με τη συμμετοχή των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης του τότε δημοτικού σχολείου. Ψέλλονταν τα ίδια εμβατήρια με αυτά του εθίμου της λαμπαδηφορίας («Όλη δόξα όλη χάρη» και «Της δόξας λάμπει γαλανό το φως στη χώρα»), καθώς και ύμνοι της Εκκλησίας προς τιμήν της απελευθέρωσης του γένους.

Η λαμπαδηφορία, από την άλλη, γινόταν το βράδυ στις 8 η ώρα ανήμερα της 25ης, όπου μαθητές και ενήλικες ξεχύνονταν στους δρόμους του νησιού με λαμπάδες και κεριά, ψάλλοντας τα δύο εμβατήρια («Όλη δόξα όλη χάρη» και «Της δόξας λάμπει γαλανό το φως στη χώρα»). Πρόκειται για ένα έθιμο που πηγάζει από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και συνδυάζει την ανάσταση του Χριστού με την ανάσταση του γένους, παραλληλίζοντας το άγιο φως με το φως της ελευθερίας.

Η Βαγγελίστρα

Ιδιαίτερη αναφορά, επίσης, γι' αυτή την ημέρα συναντάμε σε πολλά ιστορικά κείμενα για το πανηγύρι στο χωριό Φαρακλάτα της Κεφαλονιάς προς τιμή της Βαγγελίστρας.

Σε αυτό το χωριό, την προηγούμενη μέρα οι άνθρωποι πήγαιναν στην εκκλησία και σ' ένα πανέρι τοποθετούσαν τέσσερα μικρά ψωμιά, έναν μεγάλο άρτο, ένα μπουκάλι λάδι και ένα μπουκάλι κρασί, για να εκκλησιαστούν. Μετά το τέλος της θείας λειτουργίας έπαιρναν πίσω τον μεγάλο άρτο, τον οποίο έκοβαν σε κομμάτια και τον μοίραζαν στους πιστούς, αφήνοντας το ψωμί, το λάδι και το κρασί στον ναό.

Όταν ολοκληρωνόταν ο εσπερινός, πραγματοποιούταν ολονυχτία, όπου οι κάτοικοι του χωριού «βαρούσαν τουφεκίες» ή έφερναν μπαρούτι από τον Μοριά και έριχναν πυροτεχνήματα. Στο κελί της εκκλησίας και όπου αλλού υπήρχε κόσμος μοιραζόταν φαγητό. Κάποιοι μάλιστα μαγείρευαν αλιάδα, το τυπικό φαγητό της ημέρας, μπακαλεόπιτα και κοφισόπιτα, ειδικά φτιαγμένες για το πανηγύρι που στηνόταν αμέσως μετά. Το ξημέρωμα έβγαζαν λιτανεία την εικόνα της Βαγγελίστρας σε όλο το

χωριό με τη συνοδεία της Φιλαρμονικής του Αργοστολίου, ενώ τα τελευταία χρόνια η λιτανεία πραγματοποιείται το απόγευμα της 25ης Μαρτίου.

Αξίζει, επίσης, να αναφέρουμε ότι τη συγκεκριμένη μέρα απαγορεύεται οι Κεφαλονίτες να βάλουν στο σπίτι τους λουλούδια ή χόρτα, διότι τον επόμενο χρόνο θα βρουν μέσα του φίδι, σύμφωνα πάντα με τη λαϊκή παράδοση.

Στο Ρουμλούκι της Ημαθίας

Ακόμη, κάνοντας ιστορική αναδρομή, συναντάμε την περιοχή Ρουμλούκι, όπου η 25η Μαρτίου θεωρούνταν μεγάλη εθνική και θρησκευτική γιορτή για τους κατοίκους της, οι οποίοι έπρεπε απαραίτητα να εκκλησιαστούν και κανείς μα κανείς δεν εργαζόταν. (Για όσους δε γνωρίζουν, η λέξη ρουμλούκι σημαίνει ελληνότοπος ή ελληνοχώρα. Το τοπωνύμιο αυτό δόθηκε από τους Τούρκους κατακτητές, υποδεικνύοντας την αναγνώριση ως προς τον ελληνικό πληθυσμό που κατοικούσε στην περιοχή και η απελευθέρωσή της από τον τουρκικό ζυγό έγινε από τον ελληνικό στρατό στις 18 Οκτωβρίου του 1912. Σήμερα, Ρουμλούκι εννοούμε το τμήμα του κάμπου της Ημαθίας που διασχίζει ο ποταμός Αλιάκμονας και απλώνεται από τα υψώματα της Βέροιας μέχρι τον Λουδία και τον Θερμαϊκό).

Μετά το πέρας της θείας λειτουργίας, ακόμη και κατά τη διάρκεια της τούρκικης κατοχής, ο δάσκαλος εκφωνούσε λόγο που τόνιζε τη διττή σημασία της ημέρας για τους Ορθόδοξους Έλληνες, ενώ τη δημιουργία ελεύθερου ελληνικού κράτους οι υπόδουλοι Ρουμλουκιώτες τη χαρακτήριζαν ως Παλαιά Ελλάδα. Στη συνέχεια, ο ιερέας τελούσε επιμνημόσυνη δέηση για τους νεκρούς αγωνιστές του 1821 και έπειτα οι μαθητές τραγουδούσαν τον Εθνικό Ύμνο και δημοτικά τραγούδια που αναφέρονταν στους ήρωες της Ελληνικής Επανάστασης. Μετά την απελευθέρωση της περιοχής, στις εκδηλώσεις για την 25η Μαρτίου συμπεριλαμβανόταν και η παρουσίαση σχετικών θεατρικών έργων.

Το μεσημέρι, οι Ρουμλουκιώτες έτρωγαν το καθιερωμένο γι' αυτούς φαγητό της ημέρας, ταβά (ταψί) στο φούρνο με ψάρι γριβάδι και κρεμμύδια.

Τα Καλάβρυτα

Φυσικά δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και την περιοχή των Καλαβρύτων, όπου στις 25 Μαρτίου πραγματοποιείται τρισάγιο στο Πανελλήνιο Ηρώο των Αγωνιστών του 1821, συνδυασμένο, όπως σε όλη την Ελλάδα, με κατάθεση στεφάνων, τήρηση ενός λεπτού σιγής στη μνήμη των ενδόξων ηρώων, ανάκρουση του Εθνικού Ύμνου, δοξολογία στον προαύλιο χώρο του ιστορικού Ναού της Μονής Αγίας Λαύρας και απαγγελία πανηγυρικού λόγου.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί, εντούτοις, η αναπαράσταση ορκωμοσίας των αγωνιστών και κήρυξης της Επανάστασης από τον θεατρικό όμιλο Καλαβρύτων «Πάνος Μίχος». Ακολουθεί παρουσίαση εθνικών παραδοσιακών χορών, καθώς και απονομή εμάθλων στους νικητές του ποδηλατικού γύρου Θυσίας στη διαδρομή Πάτρα – Χαλανδρίτσα – Καλάβρυτα – Αγία Λαύρα, αφού στις 24 του μήνα ο ηγούμενος της μονής συνηθίζεται να παραδίδει το λάβαρο της επανάστασης και ένα στεφάνι δάφνης στον πρώτο δαφνοδρόμο, για να μεταφερθούν στην Πάτρα προς στέψη του ανδριάντα Παλαιών Πατρών Γερμανός και στις 25 να επιστραφούν.

